

T.C. TBMM.
HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ
Grup Başkanlığı

Sayı : 19827
Tarih : 24-06-2022

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İş Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifim gerekçesi ile birlikte ekte sunulmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim. 24/06/2022

Av. Abdullah Koç
HDP Ağrı Milletvekili

TBMM BAŞKANLIĞI	
Tali Komisyon	
Esas Komisyon	Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler
Tarih: 27 Haziran 2022	Esas No: 2/4517

T B M M KANUNLAR ve KARARLAR BSK.LTGI
24 Haziran 2022
Numara:

T B M M GENEL EVRAK
24 Haziran 2022
No. 1038547
EBYS ve ALI İZCAN MİSYİR

GENEL GEREKÇE

Sayısı milyonu aşan çalışan çocuklar, en güvencesiz, korunmasız, sömürülen ve şiddete uğrayan grupların başında gelmektedir. AKP hükümetlerinin hayata geçirdiği tarım, sanayi, eğitim ve sosyal politikalar her geçen gün daha fazla çocuğun işçileşmesini beraberinde getirdi. Diğer yandan ise sanki” çalışan/çalıştırılan çocuklar yokmuş gibi bir hava verilerek bu sorun görünmez kılınmaya çalışıldı. Oysa çalıştırılan çocuklardan iş cinayetlerinde hayatını kaybeden 13 yaşındaki Ahmet Yıldız kimya, 16 yaşındaki Emin Halastar tekstil, 13 yaşındaki Emine Demirel konfeksiyon sektöründe çalıştırılmaktaydı. Bunun yanı sıra 6 yaşındaki sokakta otomobil camları silen Nazar Güvendiren ile beraber 15 yaşındaki Kader Yalçın mevsimlik tarım, 13 yaşındaki Ula Kerem gıda, 16 yaşındaki Süleyman Yörük metal, 16 yaşındaki Muhammet İsa Soysal otel ve konaklama, 13 yaşındaki Abdulsamed Dağ tarım ve adını sayamayacağımız yüzlerce çocuk çeşitli sektörlerde çalıştırılmaktaydı

Türkiye, ILO’nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi’ni 1998 yılında, 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’ni ise 2001 yılında onayladı. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, 2017-2023 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmiş Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) hazırlandı. Tüm bunlara rağmen çocuk işçiliğinde artış yaşanmaya devam etmektedir.

Türkiye’de çalışan çocuk gerçeği, üretimi ayakta tutan bir olgu olarak varlığını korumaktadır. TÜİK (Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019) verilerine göre yüzde 70,6’sı erkek ve yüzde 29,4’ü kız çocuğu olmak üzere 720 bin çocuk çalışan bulunmaktadır. Türkiye’de çocuk çalışanların gerçek boyutları ise verilerde perdeleniyor. Çocuk işçiliğinin azaldığına dayanak gösterilen istatistiklerde sayısı 1,5 milyonu bulan çırak, stajyer ve meslek eğitimi gören öğrenci olmak üzere çocuk işçiliğinin ana gövdeleri eksik. Öte yandan çocuk işgücü anketleri, Türkiye’de mevsimsel olarak, çocuk işçiliğinin en az olduğu Ekim ile Aralık aylarında yapılıyor, bu da çocuk işçiliğinin gerçek boyutlarını gizliyor. Bunlar göz önüne alındığında, bugün Türkiye’de en az 2 milyon (yaz aylarında 4 milyon civarı) çocuk işçi olduğu görülmektedir.

Bu duruma ek olarak iktidarın yürüttüğü savaş politikalarının bir sonucu olarak Türkiye’de yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli ve Afganistanlı düzensiz göçmen sayısının, kaydı bulunmayan diğer göçmen ve mültecilerle birlikte altı milyon civarında olduğu tahmin ediliyor. Bu nüfusun önemli bir kısmını oluşturan çocuklar, tarım, sanayi, inşaat, ticaret gibi işkollarında günübirlik ve güvencesiz şekilde işgücü piyasasına dâhil oluyor. Bu da daha fazla kar etmek saikiyle hareket eden, patronlar açısından, her türlü şiddete ve istismara açık ek bir çocuk işçi kitlesi anlamına gelmektedir.

Bu gerekçelerle çalıştırılan çocuk sayısı azalmak yerine giderek daha da artmakta ve çok ağır ve tehlikeli işlere doğru kaymaktadır. Türkiye’de çocuk işçilerin yüzde 30,8’i tarım, yüzde 23,7’si sanayi, yüzde 45,5’i ise hizmet sektöründe çalışıyor (TÜİK). “Çocuk emeği”, çalıştırılan çocuk mevzuusunun en kötü biçimleri arasında kabul edilen sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Çalışan çocukların ise sadece yüzde 65,7’si eğitime devam edebilmektedir (TÜİK). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), okulda olması gerekirken çalıştığını tespit ettiği ancak “ulaşamadığı” çocuk sayısını yaklaşık 440 bin olarak açıkladı. Salgın döneminde çocuk işçilerin çoğunluğu ücretsiz internet, gerekli ekipman ve donanımın olmaması nedeniyle uzaktan eğitime devam edemedi. Çocuk işçiliği besleyen politikalar sonucu Covid-19 salgını sürecinde çalıştırılan çocuk sayısı daha da arttı. Bu süreçte bir yandan çocuk işçi sayısı artarken, çocuk emeği sömürüsü daha da derinleşti.

Tarım, Türkiye’de ücretli ve ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılan çocukların varlığı sebebiyle, çalışan çocukların en yoğun olduğu işkolu ve çocuk işçiliği bakımından başlıca sektördür. Tarım işçisi çocukların yüzde 64’ü 5–14 yaş arasındaki çocuklardan oluşuyor. Tarımda çocuk emeğinin yoğun olmasını iki değişken üzerinden gözlemlemek mümkündür. Bunlar, Türkiye’de tarım alanının deyim yerindeyse çökertilmesi ve mevsimlik işçiliktir. Ne yazık ki çocuklar kadınlar ile birlikte mevsimlik işçiliğin temel sacayağını oluşturmaktadır.

Çalıştırılan çocuklar olgusunun diğer bir tarafını ise çırak ve stajyerlik oluşturmuştur. MEB ile sermayenin işbirliği çerçevesinde çocuklar organize sanayide ve fabrikalarda uzun çalışma saatlerinde, çok düşük ücretlerle çalıştırılmaktalar. Çalışma sürelerinin bir kısmı teorik eğitime ayrılan çıraklar ‘öğrenci’ sayılmakta, MEB’in belirlediği işkollarında çıraklık sözleşmesi yapılarak çalışmaktadır. Stajyer çocuk işçilerin ders geçme notunun yarısını patronlar vermektedir. Bu koşullar altında deyim yerindeyse sanayinin fason işletmeleri haline getirilmiş meslek okulları eliyle çocuklar, ucuz işgününe tahvil edilmektedirler.

Mesleki ve teknik eğitim vasıtasıyla çocukların işçileştirilmesi mevzuu 4+4+4 kesintili eğitim sistemiyle ivme kazanmıştır. Eğitim-Sen’in hazırladığı “Çatışmaların Eğitim-Öğretim ve Öğretmenler Üzerindeki Etkisi Anketi”ne göre bu uygulamanın başlatıldığı 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de sadece 45 özel meslek lisesi varken son üç yıl içinde kamu kaynaklarıyla yapılan doğrudan destek ve teşvikler sonucunda okul sayısı yaklaşık 10 kat, özel meslek liselerine giden öğrenci sayısı ise 17,5 kat gibi astronomik bir artış göstermiştir. Bu veriler, mesleki ve teknik eğitim marifetiyle okul çağındaki çocukların piyasanın ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü olarak yetiştirilmesi ve çocukların işçileştirilmesi sürecinde bu türden okulların araştırlıldığı sürecine işaret etmesi bakımından oldukça manidardır.

Yasalar, uluslararası sözleşmeler, ulusal programlar çocuk işçilerin sağlığını koruyamamıştır. İş cinayetleri sonrası adaletsizlik, cezasızlık bir kural haline gelmiştir. Örneğin 13 yaşındaki kimya işçisi Ahmet Yıldız plastik enjeksiyon makinesine sıkışarak can verdi, hastaneye trafik kazası geçirdi diye getirildi ve işverenine açılan davada 30 bin 40 TL ceza verildi ve bu 24 taksite bölündü. Örneğin 16 yaşındaki otel işçisi Muhammet İsa Soysal’ın ailesinin açtığı davada mahkeme, “65 yaşına kadar yaşar, asgari ücretle çalışırdı. Hayatı boyunca da 47 bin lira kazanırdı” diyerek tazminat kararını verdi. İşte bu ve verebileceğimiz onlarca karar da durumu özetlemektedir.

Hal böyle iken 2014 yılında yapılan Uluslararası Çalışma Konferansı’nın 103. oturumunda konuşan dönemin Çalışma Bakanı Yardımcısı Halil Etyemez, özellikle çocuk işçiliği ile mücadele çerçevesinde alınan önlemler sayesinde, bu sorunun artık Türkiye’nin gündeminden çıktığını söylemiştir. Yine dönemin AB Komisyonu’nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Stefan Füle, Türkiye’nin çocuk işçi çalıştırmayla mücadelede başarılı olduğunu belirtmiş ve “Türkiye’nin 2014 itibarıyla çocuk işçi çalıştırmayı bitirmeyi taahhüt ettiğini ve ILO’nun Türkiye’yi 2006 yılında çocuk işçilikle mücadelede başarı sağlayan üç ülkeden biri olarak seçilmesine neden olduğunu” ifade etmişti. Fakat çalışma yaşamına baktığımızda çocuk işçiliğin devam ettiğine tanıklık etmekteyiz.

Aşağıda, İSİG Meclisi’nin çocuk işçi ölümlerini kayıt altına aldığı 2013 yılından 2021 yılı sonuna kadar olan sürede; yıllara, işkollarına, nedenlerine, cinsiyetlerine, yaşlara ve şehirlere göre tasnif edilmiş veriler yer almaktadır. Ancak bu tasniflere dair bazı vurgular yapmak gerekmektedir:

- Her ay ortalama olarak 5-6 çocuk çalışırken hayatını kaybetmektedir. Çocuk işçi ölümlerinin tüm iş cinayetlerine oranı ise yüzde 4 civarındadır. Ölümler genel olarak basına yansımamaktadır.
- Çocuk işçilerin yaklaşık üçte birinin tarımda çalışmasına karşılık ölümlerin yarısından fazlası bu işkolunda meydana gelmektedir.
- Son yıllarda çocuk emeğinde ücretli ve tehlikeli işlerde çalışma oranı artmaktadır.

- Çocuk işçi ölümlerinin neredeyse yarısını trafik, servis kazası ile boğulmalar oluşturmaktadır. Bu da tarım işkolundaki mobilizasyonun ve barınma-yıkanma-sıcakta çalışma gibi ihtiyaç ve sorunların had safhada olduğunu göstermektedir.
- Kız çocuk işçi ölümleri yüzde 16 civarındadır. Bu durum genel iş cinayetlerinde tespit edilen kadın işçi ölüm oranının 2,3 katıdır.
- 15 yaş altı çalıştırma kanunen de yasak olmasına rağmen bu yaş grubunda çalışan 184 çocuk işçi hayatını kaybetmiştir. Yani her ölen 3 çocuk işçiden 1'i 15 yaş altındadır. 4-5 yaşlarında ölen çocuk işçilerin varlığı durumun vahametini gözler önüne sermesi açısından oldukça anlamlıdır. Son kertede bu durum Türkiye'deki yoksulluğun ve güvencesizleştirmenin bir aynasıdır.
- Çocuk işçi ölümleri tarımsal mobilizasyon ve üretimin arttığı, yine okulların kapanıp hizmet sektöründe ve atölyelerde çocukların çalıştığı Mayıs-Eylül sürecinde sıçrama yapmaktadır.

İSİG Meclisi'nin verilerine göre; 2013 yılında en az 59 çocuk işçi, 2014 yılında en az 54 çocuk işçi, 2015 yılında en az 63 çocuk işçi, 2016 yılında en az 56 çocuk işçi, 2017 yılında en az 60 çocuk işçi, 2018 yılında en az 67 çocuk işçi, 2019 yılında en az 67 çocuk işçi, 2020 yılında en az 68 çocuk işçi, 2021 yılında en az 62 çocuk işçi olmak üzere son dokuz yılda en az 556 çocuk çalışırken hayatını kaybetti.

Son dokuz yılda iş cinayetlerinin işkollarına göre dağılımı şöyle: Tarım, Orman işkolunda 316 çocuk (213 işçi ve 103 çiftçi); İnşaat, Yol işkolunda 57 çocuk; Metal işkolunda 37 çocuk; Konaklama, Eğlence işkolunda 27 çocuk; Ticaret işkolunda 22 çocuk; Gıda işkolunda 18 çocuk; Genel İşler işkolunda 18 çocuk; Tekstil, Deri işkolunda 16 çocuk; Taşımacılık işkolunda 11 çocuk; Kimya, Lastik işkolunda 9 çocuk; Ağaç, Kâğıt işkolunda 9 çocuk; Çimento, Toprak, Cam işkolunda çocuk; Enerji işkolunda 3 çocuk; Madencilik işkolunda 1 çocuk; İletişim işkolunda 1 çocuk; Sağlık işkolunda 1 çocuk; Elimizdeki veriler ışığında çalıştığı işkolunu belirleyemediğimiz 4 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetti.

Son dokuz yılda iş cinayetlerinin nedenlerine göre dağılımı şöyle: Trafik, Servis Kazası nedeniyle 153 çocuk; Zehirlenme, Boğulma nedeniyle 97 çocuk; Ezilme, Göçük nedeniyle 68 çocuk; Yüksekten Düşme nedeniyle 52 çocuk; Şiddet nedeniyle 47 çocuk; Elektrik Çarpması nedeniyle 39 çocuk; Yıldırım Düşmesi nedeniyle 35 çocuk; Patlama, Yanma nedeniyle 20 işçi; Kalp Krizi, Beyin Kanaması nedeniyle 12 çocuk; Kesilme, Kopma nedeniyle 11 çocuk; Nesne Çarpması, Düşmesi nedeniyle 6 çocuk; İntihar nedeniyle 6 çocuk; Diğer nedenlerden dolayı 10 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetti.

Son dokuz yılda iş cinayetlerinin cinsiyetlerine göre dağılımı şöyle: 88 kız ve 468 oğlan çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetti. Son dokuz yılda iş cinayetlerinin yaşlara göre dağılımı şöyle: 4 yaşında 2 çocuk, 5 yaşında 4 çocuk, 6 yaşında 4 çocuk, 7 yaşında 4 çocuk, 8 yaşında 12 çocuk, 9 yaşında 11 çocuk, 10 yaşında 22 çocuk, 11 yaşında 10 çocuk, 12 yaşında 28 çocuk, 13 yaşında 35 çocuk, 14 yaşında 52 çocuk, 15 yaşında 79 çocuk, 16 yaşında 118 çocuk ve 17 yaşında 175 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetti.

Son dokuz yılda iş cinayetlerinin aylara göre dağılımı şöyle: Ocak ayında 34 çocuk, Şubat ayında 23 çocuk, Mart ayında 26 çocuk, Nisan ayında 32 çocuk, Mayıs ayında 54 çocuk, Haziran ayında 54 çocuk, Temmuz ayında 78 çocuk, Ağustos ayında 100 çocuk, Eylül ayında 63 çocuk, Ekim ayında 40 çocuk, Kasım ayında 28 çocuk, Aralık ayında 24 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetti.

Tartışmalı bir husus olarak ifade edilmesi gereken bir diğer mevzu ise, 18 yaşında ölen işçilere ilişkin bilgilerdir. 18 yaşında olan işçi ölümleri çocuk işçi bilgileri içine dahil edilmemektedir. Ancak 18 yaşında iş cinayetinden ölen işçilerin tamamının "18 yaşını doldurup doldurmadığı" mevzuu oldukça ikirciklidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, hayatını

kaybeden çocuk işçi sayısının İSİG gibi bağımsız yapılar tarafından tutulan kayıtlardan da fazla olabilmesi ihtimal dahilindedir.

AKP hükümetleri döneminde en az 811 çocuk işçi hayatını kaybetti: 2002 yılında en az 1 çocuk, 2003 yılında en az 18 çocuk, 2004 yılında en az 29 çocuk, 2005 yılında en az 27 çocuk, 2006 yılında en az 29 çocuk, 2007 yılında en az 28 çocuk, 2008 yılında en az 29 çocuk, 2009 yılında en az 12 çocuk, 2010 yılında en az 24 çocuk, 2011 yılında en az 24 çocuk, 2012 yılında en az 15 çocuk, 2013 yılında en az 59 çocuk, 2014 yılında en az 54 çocuk, 2015 yılında en az 63 çocuk, 2016 yılında en az 56 çocuk, 2017 yılında en az 60 çocuk, 2018 yılında en az 67 çocuk, 2019 yılında en az 67 çocuk, 2020 yılında en az 68 çocuk, 2021 yılında en az 62 çocuk, 2022 yılında ise şu ana kadar en az 19 çocuk yani son 20 yılda en az 811 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetmiştir.

Çalışma Bakanlığı ve SGK'nın çocuk işçi ölümleri verilerindeki belli başlı birtakım tutarsızlıklar şunlardır: Türkiye'de çocuklar için çıkarılan yasalara dahi uyulmuyor, çalışan çocuklar korunmuyor ve çalışması yasak olan işkollarında çalışmanın yanında 15 yaşın altında da çocuklar çalışıyor. Ayrıca çocuk işçi sağlığı ile ilgili bir çalışma yapılmıyor ve hatta Çalışma Bakanlığı ve SGK, çocuk işçi ölümlerine dair çelişkili ve eksik açıklamalarda dahi bulunuyor.

SGK kayıtlarına göre 2007 yılında 4, 2008 yılında 4, 2009 yılında 1, 2010 yılında 17, 2011 yılında 7, 2012 yılında 3, 2013 yılında 19, 2014 yılında 15, 2015 yılında 12, 2016 yılında 12, 2017 yılında 14, 2018 yılında 14, 2019 yılında 5 ve 2020 yılında 6 çocuk çalışırken hayatını kaybetmiştir. 2021 yılı istatistiği açıklanmamıştır ve 2022 yılında bugüne kadar geçen süre için de bir bilgilendirme yapılmamıştır.

SGK'nın 2007 yılından beri açıkladığı istatistiklere göre;

- Kanunen çalıştırılması yasak olan 15 yaş altında sadece 4 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetmiştir.
- Çocuk işçi ölümlerinin tüm işçi ölümlerinde oranı sadece 2010 ve 2013 yıllarında yüzde 1'dir. Diğer yıllarda yüzde 1'in de altındadır.
- Sadece 4 kız çocuğu çalışırken hayatını kaybetmiştir.
- Bu veriler Çalışma Bakanlığı verileri ile çelişki içinde ve daha azdır.

Tüm bu veriler ışığında ülkede çocuk işçiliğinin yasaklanması gerektiği hususu tartışma götürmez bir şekilde ortadadır. Söz konusu Kanun Teklifi ile çalışma yaşı yeniden düzenlenmekte ve "çocuk işçiliği" yasaklanmaktadır.

MADDE GEREKÇELERİ

MADDE 1- Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ÜÇÖ) 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi de 18 yaşın altındakileri çocuk olarak kabul eder. Esas olarak bu yaş altındakilerin çalıştırılmamasını istemekle birlikte, en az 15 yaşını doldurmuş olanların (16 yaş) çalışmalarına izin verir. Hatta, ülkelerin yapısal özelliklerinden hareketle bedensel sağlıklarına zarar vermeyecek, ahlaki sorun yaratmayacak, eğitime devamlarına engel olmayacak, "hafif işler" de 14 yaşını doldurmuş olanların da (15 yaş) çalışmasına izin veriyor.

Türkiye, yukarda adından söz edilenler yanında çocuk haklarına yer veren başka uluslararası sözleşmeleri de yasayla iç hukuk kuralına dönüştürmüştür.4857 sayılı İş Kanunu'nun, özellikle 138 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi dikkate alınarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, çocuk işçiliği ile mücadelede ayırım yaparak ağır iş kollarında çalışmasınlar talebi çocuk işçiliğine meşruluk zemini yaratmaktan öte bir anlam taşımamaktadır.

Çocuklar basit olarak daha küçük yetişkinler değildir, fiziksel ve zihinsel olarak farklıdır. Çocuklar fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişim dönemini henüz tamamlamadığı için, özellikle çalışma hayatındaki çeşitli etkenler, çocukların tüm gelişimini olumsuz etkileyebilmekte, sonradan telafisi mümkün olmayacak ağır tahribatlar yaratabilmektedir.

Son kertede çocuk işçiliği çocukluğunu yaşamaktan alıkoyan, potansiyelini ve saygınlığını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimi açısından zararlı işlerdir ve daha fazla vakit kaybedilmeksizin derhal yasaklanmalıdır. Bu Kanun Teklifi ile çalışma yaşı yeniden belirlenerek 18 yaşın altında olanların kesinlikle çalıştırılmaması öngörülmekte ve "çocuk işçiliği" ne son verilmektedir.

MADDE 2- Yürürlük maddesidir.

MADDE 3- Yürütme maddesidir.

İŞ KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN TEKLİFİ

MADDE 1- 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“**MADDE 71-** On sekiz yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaktır. On sekiz yaşını doldurmamış çocukların, 72'nci ve 73'üncü maddede yer alan yasaklar da dikkate alınarak, istisnaî olarak hangi işlerde çalıştırılabilecekleri ve çalışma koşulları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

MADDE 2- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3- Bu Kanun hükümlerini Cumhurbaşkanı yürütür.